

tin mânevî ehemmiyeti nedir?"; "Âhirete Kur'an'ın yaklaşımı ve tasavvufla irtibatı nedir?" gibi sorulara cevaplar verilmeye çalışılmıştır. 12. *Splendours of Qur'an Calligraphy and Illumination* (Vaduz 2004). Kur'an'ın nüshalarından hat örneklerinin sergilendiği esere Galler Prensi H. R. H. Charles bir takdim yazısı yazmıştır. 13. *The Underlying Religion: An Introduction to the Perennial Philosophy* (Bloomington 2007). Yazarın *Studies in Comparative Religion, The Islamic Quarterly* gibi dergilerde yayımlanan makalelerinden derlenmiştir. 14. *The Holy Qur'an: Translations of Selected Verses* (Cambridge 2007). Ürdün'deki The Royal Aal Al-Bayt Institute for Islamic Thought adlı enstitünün yönetim kurulu üyesi olan Ebûbekir Sirâceddin, bu müesseseye tarafından yayımlanmak üzere Kur'an'ı İngilizce'ye çevirmeye başlamış, ancak ölümü üzerine çeviri tamamlanamamıştır. Bu kitapta Sirâceddin'in yapabildiği kadar çeviriyi diğer kitap, makale ve konuşmalarında geçen sûre ve âyet çevirileri bir araya getirilmiştir. Ira B. Zinman, Shakespeare'e bakışı üzerine *Shakespeare's Spirituality: A Perspective: An Interview with Dr. Martin Lings* (Bloomington 2007), Ovidio Salazar, hac izlenimleri üzerine *Circling the House of God: Reflections of Martin Lings on Hajj* (London: Archetype) adlı iki DVD filmi hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reza Shah-Kazemi, "A Tribute to Martin Lings on the Occasion of His 90th Birthday", *Sophia*, V/2, Oakton 1999; a.m.f., "A Truly Holy Soul: A Tribute to Martin Lings, Shaykh Abu Bakr Siraj ad-Din, 1909-2005", *Q-News*, sy. 363, Middlesex 2005; *Sophia*, XI/1, Martin Lings özel sayısı (2005); "Tributes to Dr. Martin Lings (1909-2005)", *Sacred Web: A Journal of Tradition and Modernity*, sy. 15, British Columbia 2005; Hamza Yusuf, "A Spiritual Giant in an Age of Dwarfed Terrestrial Aspirations", *Q-News*, nr. 363 (2005); E. Clark, "That is the Man Who Speaks to Flowers and Who is Much Loved", a.e.; Unaza Karim, "The Heart of Illumination", a.e.; Muzafer İqbal, "Into His Lord's Mercy: Remembering Martin Lings", *Islam and Science: Journal of Islamic Perspectives on Science*, III/2, Canada 2005, s. 175-188; Muhammad Suheyli Umar, "The Scholar Poet: Sh. Abu Bakr Siraj al-Din (Dr. Martin Lings)", *Iqbal Review*, XLVI/2-4, Karachi 2005; K. Critchlow, "Dr. Martin Lings", *Temenos Academy Review*, sy. 8, London 2005.

RİZÂ ŞAH KÂZİMÎ

SİRÂCEDDİN el-HİNDÎ

(bk. GAZNEVÎ, Ömer b. İshak).

SİRÂCEDDİN el-URMEVÎ

(سراج الدين الأرموي)

Ebû's-Senâ Sirâcuddîn Mahmûd
b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Hâmid el-Urmevî
(ö. 682/1283)

Şâfiî âlimi.

594 (1198) yılında Azerbaycan'ın Urmiye (Urûmiye, bugün İran'ın Rızâiye) şehrinde doğdu. Kaynaklarda Tenûhî nisbesiyle de anılır. Ancak Abdülhamîd Ali Ebû Züneyd, Urmevî'nin kendi neşri olan *et-Taḥşîl mine'l-Maḥşûl* adlı eserine yazdığı önsözde Kürt asıllı diye bilinen müellifin Yemenli bir Arap kabilesi olan Tenûh ile ilgisine dair bilgi bulamadığını, ailesinin Yemen'den Azerbaycan'a göçmüş bir Arap kabilesine mensup olabileceğini belirtir. Öğrenimine Urmiye'de başlayan Sirâceddin, Musul'a giderek aklî ve dinî ilimlerde iyi bir öğrenim gördü. Hocalarından sadece Musul'un en büyük âlimi olarak bilinen, dinî ilimler yanında felsefe, mantık, tıp, matematik ve astronomide dönemin tanınmış âlimleri arasında yer aldığı, Tevrat ve İncil'i yorumlamada yahudi ve hristiyan âlimlerinden daha ileride bulunduğu bildirilen Kemâleddin İbn Yûnus'un ismi zikredilmektedir (Sübkî, VIII, 378-380). İbn Yûnus'un bilhassa Fahreddin er-Râzî'nin eserlerini çok iyi incelediği ve bir Râzî uzmanı olduğu belirtilmektedir. Sirâceddin el-Urmevî'nin Râzî'ye ait eserlere ilgi göstermesinde ve Râzî'nin bazı eserlerini ihtisar veya şerhmesinde hocasının tesiri olduğu anlaşılmaktadır.

Müellifi bilinmeyen *Menâkıb-i Evḥâdüddîn Ḥâmid b. Ebî'l-Faḥr Kirmânî*'de anlatıldığına göre (s. 91-92) Evḥâdüddin ile tanışmak için Malatya'ya giden Urmevî, Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından karşılanarak kendisine büyük itibar gösterilmiş, cami mescidinin karşısında bir medreseye yerleştirilip tadrîsle görevlendirilmiştir. Daha sonra Dımaşk'a, oradan Mısır'a geçen Urmevî'nin buralardaki hayatı ve ilmi faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un iktidarı döneminde (1240-1249) Urmevî'yi imparatora (VII. Haçlı Seferi'nin lideri IX. Saint Louis) elçi olarak gönderdiği, imparatorun ona büyük itibar gösterip ihسانlarda bulunduğu, Urmevî'nin de yazdığı bir mantık kitabını imparatora ithaf ettiği yolundaki bilgiler (İbn Vâsil, IV, 247) onun devlet adamları nezdinde kazandığı itibarı göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Tahtına yeni oturan Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-

Muazzam Turan Şah'ın, Mısır'ın Mansûre şehrinde bulunduğu sırada 647 Zilhicce-sinde (Mart 1250) huzuruna davet edilmiş ilmi münazarada bulunduğu İzzeddin İbn Abdüsselâm ve Mısır kadısı İmâdüddin Kâsım b. Hibetullah gibi âlimlerin arasında Sirâceddin el-Urmevî'nin de yer alması (Makrîzî, II, 351) onun Musul'da iken hatırı sayılır bir âlim seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır.

Mısır'dan Konya'ya giden Urmevî asıl şöhretine burada ulaştı ve başta *Leṭâ'ifü'l-ḥikme* olmak üzere birçok eserini burada yazdı. Urmevî'nin hangi tarihte Konya'ya geldiği bilinmemekle beraber *Leṭâ'ifü'l-ḥikme*'nin mukaddimesinde eserini 655 (1257) yılının sonlarında Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus'un hizmetinde bulunduğu sırada kaleme aldığını ve hükümdara sunduğunu yazmakta ve bu bilgiden Konya'ya belirtilen tarihte veya daha önce geldiği anlaşılmaktadır. Urmevî'nin ulemânın büyük itibar gördüğü Konya'ya yerleşmesinde Moğol istilâsının rolünün olabileceği kaydedilmektedir. Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçtiği 664'ten (1266) önce Urmevî Konya kadısı idi (Aksarâyî, s. 69). Onun, 675 (1277) yılında II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu, Cimri İakabiyla tanınan Alâeddin Siyavuş ile iş birliği yapan Karamanoğlu Mehmed Bey kumandasındaki isyancılar tarafından Konya'nın başkına uğrayacağını haber alan Konya halkını şehri savunmaya teşvik etmesi, bu maksatla bir fetva çıkardığı gibi bizzat kendisinin surlara çıkarak saldırganlara ok atması III. Keyhüsrev tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı. Sultan ona takdirlerini bir mektupla bildirdi, ihسانlarda bulundu ve kendisini Rum ülkesinin (Anadolu) başkadılığı göreviyle taltif etti (İbn Bîbî, s. 212).

Ahmed Eflâkî, "Aklî ve naklî bütün ilimlerde ikinci bir Şâfiî idi" şeklinde övdüğü Urmevî ile çağdaşı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hakkındaki bazı anekdotlardan bahseder. Bir defasında Kadı Sirâceddin, henüz "halinin başlangıcında" Mevlânâ'ya bazı sorular yönelmek suretiyle ilmi konularda kendisini denemek için bir plan hazırlamış, ancak Mevlânâ bir kerametle soruları duymadan cevaplandırmıştır (*Âriflerin Menkıbeleri*, I, 443-444). Daha sonra Konya'nın önde gelen bazı âlimleri Kadı Sirâceddin'e gelerek haram olmasına rağmen halkın rebaba ve semâ âyinine rağbet etmesinden, özellikle Mevlânâ'nın ilim ve fazilette üstün bir mertebede olduğu halde bu bid'atların yayılmasına öncülük etmesinden yakınmışlar, kadından bunu ön-

lemesini istemişler, ancak Urmevî, Mevlânâ'nın zâhir ilimlerindeki mertebesini hatırlatıp aleyhte hüküm vermekten kaçınmıştır. Bu âlimler, Mevlânâ'ya gönderdikleri dinî ve akfî ilimlerdeki bazı sorularla onu müşkül duruma düşürmek istemişlerse de Mevlânâ'nın bütün soruların cevaplarını yazılı olarak vermesi üzerine Kadî Sirâceddin'in huzuruna gelerek pişmanlıklarını ifade etmişlerdir (a.g.e., I, 178-180). Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırma için Sadreddîn-i Konevî öne çıkmış, ancak yaşadığı mânevî hal sebebiyle fennalık geçirdiği için namazı Sirâceddin el-Urmevî kıldırmıştır (Ferîdûn-i Sipehsâlâr, s. 114-115).

Sirâceddin el-Urmevî 682 (1283) yılında Konya'da vefat etti. Bütün kaynaklar onun felsefe, mantık, cedel, kelâm, fıkıh ve fıkıh usulü, tefsir, hadis gibi akfî ve naklî ilimlerdeki derayyetinden övgüyle söz eder. Bunlardan Kerîmüddin Aksarâyî Urmevî'nin ölümünden bahsederken, "İlmin âlimi, faziletler denizi, şeriat göğünün güneşi; akfî ve naklî ilimlerde dünya âlimlerini geride bırakan; dünya fâzıllarının faydalı meclisine yönelip Konya'da toplandıkları Sirâceddin el-Urmevî hayata veda etti, etrafındakiler de dağıldı" der (*Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 94). Bununla birlikte Urmevî'nin Konya'daki öğretim faaliyetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda sadece iki öğrencisinin ismi geçmekte olup bunlardan Safiyyüddin el-Hindî ondan akfî ilimleri tahsil etmiştir (Yâfiî, IV, 272). Bilhassa fıkıhtaki yetkinliğiyle tanınan diğer öğrencisi Tâceddin el-Kürdî, Orhan Gazi tarafından İznik Medresesi müderrisliğine getirilmiştir (Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 7-8). Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifin*'de (II, 406) ikisinin ismi de Mahmud olan Sirâceddin el-Urmevî ile Mısırlı Safî el-Urmevî'yi (ö. 723/1323) birbirine karıştırmış ve ikincisine ait bazı kitapları birincisine nisbet etmiştir.

Eserleri. 1. *Leṭâ'ifü'l-hikme*. Temel felsefe problemleri hakkında yazılmış Farsça hacimli bir eserdir. Müellif, mukaddime eseri 655 (1257) yılının sonlarında Selçuklu Hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus'un hizmetinde bulunduğu sırada yazdığını ve hükümdara ithaf ettiğini bildirmektedir. "Hikmet-i İlmî" ve "Hikmet-i Amelî" başlıklı iki bölümden meydana gelen eserin yedi babdan oluşan birinci bölümünde bilginin mahiyeti ve değeri, bilgi çeşitleri, bilgiye konu olan nesnelere kısımları, vâcibü'l-vücûdun ispatı ile Allah'ın celâl ve cemâl sıfatlarından başlamak üzere usulü'd-dînin başlıca konuları, isbât-

vâcibe dair kozmolojik deliller, ruhun mahiyeti, insanî ruhların mertebeleri, ruha ait güçlerin dereceleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümün son babı peygamberliğin ispatına dairdir. İkinci bölüm dört bab halinde düzenlenmiş olup birinci babda bazı ön bilgiler verildikten sonra ikinci babda "Siyâset-i Bedenî" başlığı altında ahlâkın mahiyeti, fazilet, iyi ve kötü huylar, huyların eğitimle değişip değişmeyeceği gibi geleneksel ahlâk konuları işlenmiştir. Üçüncü bab ev yönetimi (aile ahlâkı), son bab ise ülke yönetimi (siyaset ahlâkı) hakkındadır. Hükümdar ve ümerâda bulunması gereken nitelikler, meşveretin önemi, vezirlik, emirlik, meliklik ve hilâfetin mânaları gibi konuların yer aldığı bu bab, on kural olarak özetlenen yöneticilerle yönetilenler arasındaki haklar ve sorumluluklarla sona erer. Eser, müellifin vefatından iki yıl sonra istinsah edilen Paris Bibliothèque Nationale'deki nüshasının Kudüs'te ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan diğer yazmalarıyla karşılaştırılarak (neşredenin girişi, s. 46-56) Gulâm Hüseyin Yûsufî tarafından uzun bir mukaddime, sonunda açıklayıcı notlar ve ayrıntılı fihristle birlikte neşredilmiştir (Tahran 1340, 1351; eserin yazmaları için bk. *Mu'cemü'l-maḥṭûṭât*, III, 1493). 2. *Meṭâli'u'l-envâr*. Klasik mantık konularının özet halinde ele alındığı bir eser olup medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş. Fâtih Sultan Mehmed'in isteği üzerine Hızır Bey tarafından bazı ilâvelerle Farsça'ya çevrilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2488). Çok sayıda şerhi yapılmış olan eserin en meşhur şerhi Kutbüddin er-Râzî'nin hazırladığı, Ebû Said Bahadır Han'ın veziri Gıyâseddin Muhammed b. Reşidüddin Fazlullah'a ithaf edilen *Levâmi'u'l-esrâr fi şerhi Meṭâli'i'l-envâr* adlı geniş kapsamlı çalışmadır. Eser Seyyid Şerif el-Cürçânî'nin bu şerhe yaptığı hâşiye ile birlikte basılmıştır (İstanbul 1303; yazmaları ve şerhleri için ayrıca bk. *et-Taḥşîl*, neşredenin girişi, I, 54-57; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1717; Brockelmann, *GAL*, I, 614; *Suppl.*, I, 848-849; Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1731-1737). 3. *Beyânü'l-ḥak*. Felsefe ve mantık konusundadır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 261; Ziriklî, VIII, 42; Rescher, s. 440; yazmaları için bk. *Mu'cemü'l-maḥṭûṭât*, III, 1493). 4. *el-Menâhic*. Bu eser de mantık ve felsefe konularını içerir. Taşköprizâde son üç eserin mantık ve hikmet alanında geniş ilgi gördüğünü söyler (*Miftâhu's-sa'âde*, I, 297). 5. *Şerḥu'l-İşârât ve't-tenbihât*. İbn Sînâ'ya ait eserin şerhidir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 95; Ziriklî, VIII, 42; Rescher, s. 440). 6. *er-Resâ'il*. Cedel hakkındadır

(Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 305; *Keşfü'z-zunûn*, I, 902). 7. *Tehzîbü'n-Nüket*. Ebû İshak eş-Şirâzî'nin *Kitâbü'n-Nüket*'inden istifade ile yazılmıştır (*et-Taḥşîl*, neşredenin girişi, I, 60; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 305). *en-Nüket fi'l-mesâ'il-i-ḥilâfiyye fi'l-fıkh* adıyla da kaydedilen eserde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3721/3, vr. 111-128) Şâfiî ile Ebû Hanîfe arasında ihtilâfî olan beş mesele cedel metoduyla tartışılmıştır. 8. *Şerḥu'l-Mûcez fi'l-mantık*. Efdalüddin el-Hüncelî'ye ait eserin şerhidir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 838; Rescher, s. 440). 9. *Lübâbü'l-Erba'in*. Fahreddin er-Râzî'nin *Kitâbü'l-Erba'in fi usulü'd-din*'inin muhtasarıdır (Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 297; *Keşfü'z-zunûn*, I, 61). Eserin bir nüshası Süleymaniye (Cârullah Efendi, nr. 1252), bir diğeri Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 1783) kütüphanelerinde kayıtlıdır. 10. *et-Taḥşîl mine'l-Maḥşûl*. Fahreddin er-Râzî'ye ait usul-i fıkıha dair eserin muhtasarı olup Abdülhamid Ali Ebû Züneyd tarafından geniş bir mukaddime ile birlikte iki cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1408/1988). Bedreddin Muhammed b. Es'ad et-Tüsterî esere *Hallü 'ukadî't-Taḥşîl* adıyla bir şerh yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 515; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1848). 11. *Şerḥu'l-Vecîz*. Gazzâlî'ye ait eserin şerhidir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2002; Ziriklî, VIII, 42; yazmaları için bk. *Mu'cemü'l-maḥṭûṭât*, III, 1493). Taşköprizâde eser hakkında, "(Abdülkerîm b. Muhammed) er-Râfiî'nin fıkıha dair *el-Vecîz*'inin şerhi olduğu söylenir" der (*Miftâhu's-sa'âde*, I, 297). Taşköprizâde, buradaki *el-Vecîz* ile Râfiî'nin Gazzâlî'ye ait *el-Vecîz* için yazdığı şerh, ta'lik ve ihtisar mahiyetindeki eserlerden birini kastetmiş olmalıdır (bu eserler için bk. *DİA*, XXXIV, 395-396). 12. *Gâyâtü'l-Âyât*. Fahreddin er-Râzî'nin *el-Âyâtü'l-beyyinât*'ının şerhidir (İskenderiye Ktp., nr. 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Sirâceddin el-Urmevî, *Leṭâ'ifü'l-hikme* (nşr. Gulâm Hüseyin Yûsufî), Tahran 1340 hş., s. 6-7, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 9-59; a.mlf., *et-Taḥşîl mine'l-Maḥşûl* (nşr. Abdülhamid Ali Ebû Züneyd), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, I, 15-62; *Menâkıb-ı Evḥadüddin Hâmid b. Ebi'l-Faḥr Kirmânî* (nşr. Bedüzzaman Fûrûzanfer), Tahran 1347 hş., s. 91-95; İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s. 212; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, IV, 247; Ferîdûn-i Sipehsâlâr, *Risâle: Mevlânâ ve Etrafındakiler* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977, s. 89-90, 114-115; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 69, 94; Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri* (trc. Tahsin Yazıcı), Ankara 1953, I, 178-180, 443-444; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 272; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 378-

380; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebih fi ey-yâmî'l-Manşûr ve benîh* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1976, I, 87; Makrîzî, *es-Sülûk*, II, 351; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 297-299, 305; a.mlf., *eş-Şekâ'ik*, s. 7-8; *Keşfü'z-zunûn*, I, 61, 95, 261, 902; II, 1717, 2002; Brockelmann, *GAL*, I, 614; *Suppl.*, I, 838, 848-849; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 406; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 155; Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut 1389/1969, VIII, 42; N. Rescher, *Tetauvürü'l-manîtkü'l-'Arabî* (nşr. M. Mehrân), Kahire 1985, s. 439-441; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâsî*, Ebûzâbi 1425/2004, III, 1731-1737; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtu'li* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1492-1493; Şerafettin Gölçük, "Kitâbü'l-Erbaîn", *DİA*, XXVI, 100; Ferhat Koca, "el-Mahsûl", a.e., XXVII, 392; Bilal Aybakan, "Râfîi, Abdülkerîm b. Muhammed", a.e., XXXIV, 395-396; Süleyman Ahmed el-Âbid v.dğr., "el-Urmevî, Ebü's-Senâ Sirâceddîn Maḥmûd", *Mv.AU*, I, 482-485.

MUSTAFA ÇAĞRICI

es-SİRÂCİYYE

(bk. el-FERÂİZÜ's-SİRÂCİYYE).

SİRÂFÎ, Ebû Saîd

(أبو سعيد السيرافي)

Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh
b. Merzûbân es-Sîrâfî
(ö. 368/979)

**Basra dil mektebine mensup
Arap dili ve edebiyatı âlimi,
Hanefî fakihî.**

284 (897) yılında Basra körfezinde bir liman şehri olan Sîrâf'ta doğdu. Babası Bihzâd bir Mecûsî idi. Müslüman olunca oğlu Sîrâfî onun adını Abdullah olarak değiştirdi. İlk öğrenimini Sîrâf'ta gördü. Yirmi yaşlarında Uman'a gidip bir süre Hanefî fikhî tahsil ettikten sonra Sîrâf'a döndü. Ardından Askerimükrem'e giderek Mu'tezilî Muhammed b. Ömer es-Saymerî'den fikh ve kelâm dersleri aldı. Bir yandan da astronomi ve matematik okudu. Daha sonra Bağdat'a geçip İbn Mücâhid'den kıraat, İbnü's-Serrâc, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, İbn Düreyd ve Ebû Bekir Mebremân'dan dil dersleri aldı. İbn Ziyâd en-Nisâbûrî ve Muhammed b. Ebû'l-Ezher'den hadis okudu. Hattat İbn Mukle de onun hocaları arasında anılır. Sîrâfî'nin kendisinden lugat tahsil ettiği İbn Düreyd ile kıraat aldığı İbn Mücâhid'e nahiv, kendisinden nahiv dersleri aldığı İbnü's-Serrâc'a kıraat, Mebremân'a ise matematik dersleri verdiği kaydedilir (Hatîb, VII, 342). Bağdat'ta şiirle diğer edebî ve dinî ilimlerin yanında

matematik, geometri ve astronomi okumaya devam ederken bu konularda Batlamyus ve Öklid'in eserlerinden yararlandı. Ayrıca miras hukuku (ferâiz) dersleri de alan Sîrâfî Hanefî fikhında yoğunlaştı.

Kâdilkudât İbn Ma'rûf (Ubeydullah b. Ahmed), aynı zamanda hocası olan Sîrâfî'yi kendisine vekâleten önce Doğu Bağdat, ardından Doğu ve Batı Bağdat kadılığına tayin etti. Sîrâfî'ye çok değer veren Hanefî fakihî Kerhî de onun için Rusâfe Camii'nde bir halka oluşturdu ve Sîrâfî elli yıl süreyle burada Hanefî mezhebine göre fetva verme görevini yürüttü. Bir taraftan da başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere kıraat, hadis, fikh, ferâiz, kelâm, mantık, matematik, geometri gibi çeşitli alanlarda dersler verdi. Hayatının sonuna kadar devam ettirdiği bu dersleriyle aralarında Başkadî İbn Ma'rûf, İbn Hâleveyh, İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, Ali b. İsbâ er-Rabaî, Ali b. Müstenîr, Ebû Hayyân et-Tevhîdî, Ebû'l-Ganâim Muhammed b. Ahmed el-Lugavî, Haddâdî, İbnü'l-Felekî, Sâhib b. Abbâd ve kendi oğlu Yûsuf b. Hasan es-Sîrâfî gibi âlimlerin de bulunduğu öğrenciler yetiştirdi. 2 Receb 368'de (3 Şubat 979) Bağdat'ta vefat etti ve Hayzûrân Mezarlığı'na defnedildi. Sîrâfî fetva görevleri, verdiği dersler ve kadılık için ücret almaz, devlet adamı ve ileri gelenlerden hediye kabul etmez, kitap istinsah ederek geçimini sağlardı. Çok sayıda ilim adamı Sîrâfî'nin eserlerinden yararlanmış ve ondan nakiller yapmıştır. İbn Sîde, Ebû'l-Bekâ İbn Yaîş, Radî el-Esterâbâdî ve İbn Hişâm en-Nahvî bunlardan bazılarıdır. Ancak Ebû Ali el-Fârisî ve Ebû'l-Ferec el-İsfahânî gibi Sîrâfî'yi kiskanıp rekabete giren âlimler de olmuştur.

Fikhî konulardaki özgün görüşleri sebebiyle özel ilgi gören Sîrâfî'ye her seviyeden devlet adamları mektuplar yazar, çeşitli konularda görüşlerini sorar ve kendisine "imâmü'l-müslimîn, şeyhülislâm" gibi unvanlarla hitap ederlerdi. Öğrencisi Ebû Hayyân et-Tevhîdî, Sîrâfî'nin seyyidü'l-ulemâ olduğunu, diğer ilim adamlarının da onu hocaların hocası ve büyük bir âlim olarak kabul ettiğini belirtmiş, oğlu Ebû Muhammed Yûsuf ise babasının özellikle *el-İknâ'* adlı eseriyle nahvin güçlüklerini ortadan kaldırarak onu kolay anlaşılır hale getirdiğini söylemiştir (Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, VIII, 149). Basra ekolüne mensup olduğu halde Kûfeli dil âlimlerine karşı taassup göstermez, görüşlerinden yararlanır ve onlardan nakillerde bulunurdu. Sibeveyhi'yi çok iyi bilip takdir etmesine rağmen zaman zaman benimsemediği fikirleri olmuş,

başkalarının görüşlerini onunkine tercih etmiştir. Mu'tezilî olmakla birlikte bu tarafını gösteren herhangi bir tavrına rastlanmamış, bunun yanında söz konusu mensubiyeti cedelci tarafının gelişip münazaralarda üstün gelmesinde katkıda bulunmuştur. İlmî konularda son derece titiz ve dürüst olup neyin kime ait olduğunu ve kimden aldığını söyler, şüphesi varsa onu da ifade ederdi. O dönemde yapılan bir tasnife göre dil âlimleri söyledikleri anlaşılmayanlar, kısmen anlaşılabilirler ve tam anlaşılabilirler olmak üzere üçe ayrılmış, Sîrâfî söyledikleri tam anlaşılabilirler olarak gösterilmiştir.

Sîrâfî mantıkçı Mettâ b. Yûnus ve filozof Ebû'l-Hasan el-Âmirî ile dil, felsefe ve mantık konularında münazaralar yapmış, bu münazaralarda çok başarılı olmuştur. Mettâ b. Yûnus'la Vezir Ebû'l-Feth İbnü'l-Amîd'in meclisinde yaptığı münazarada (326/938) lafız-mâna ilişkisiyle sözün doğrusunu ve yanlışını belirlemede nahiv ve mantık bilimlerinden hangisinin daha belirleyici olduğu meseleleri tartışılmış, Sîrâfî'nin mantığı, cedel gücü ve üslup güzelliğiyle gösterdiği başarı orada bulunan herkesi hayrete düşürmüştür. Bu münazarada onun dil ve fikhî, yani Arap ve İslâm kültürünü, Mettâ b. Yûnus'un da felsefe ve mantığı, dolayısıyla Yunan kültürünü temsil ettiği söylenmiştir (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ'*, I, 109-128). Ebû'l-Hasan el-Âmirî ile olan münazarasında (364/974) Sîrâfî seksen yaşını geçmişti. Münazaranın konusu bismelenin başındaki "bi-" harfi cerrinin anlamlarıyla ilgiliydi.

Eserleri. 1. Aḥbârü'n-naḥviyyine'l-Baḥriyyîn (Aḥbârü'n-nühât). Basra dil ekolüne mensup nahiv âlimlerinin kısa biyografilerine, dil ve edebiyatla ilgili tartışmalarına, haklarındaki bazı anekdot ve haberlere dairdir. Eser Fritz Krenkow (Beyrut 1936), Tâhâ Muhammed ez-Zeynî – Muhammed Abdülmün'im el-Hafâcî (Kahire 1374/1955) ve Muhammed İbrâhim el-Bennâ (Kahire 1405/1985) tarafından yayımlanmıştır. **2. İdgâmu'l-kurrâ?** (nşr. Muhammed Ali Abdülkerîm er-Rudeynî, Kahire 1405/1984). **3. Mâ zekerehü'l-Kûfiyyün mine'l-idgâm.** Kûfe âlimlerinin on bir meseleye dair görüşlerini ele alan bir risâledir (nşr. Sabîh Hammûd eş-Şâtî, *el-Mevrid*, XII/2 [Bağdat 1983], s. 127-150; Cidde 1405/1985). **4. Şan'atü's-şî'r ve'l-belâğa.** Düzgün nazım ve nesrin esaslarına dair olan eserin kaynaklarda adı bu şekilde geçmektedir (meselâ bk. Yâkût, VIII, 150). Ancak Ca'fer Mâcid'in Sîrâfî'ye ait olarak yayımladığı (Beyrut 1995), vezin-